

Tidskrift för **KRIMINALVÅRD** 70 ÅR

Nummer 3 • 2016 • Årgång 71

Häktet och restriktionsutredningen Begränsning av häktestiderna

ADHD

Bör medicinering användas i kriminalvården?

Skype i Frivården

Ny teknik vid övervakning

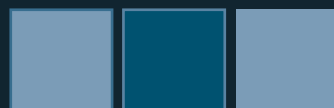
Medling vid ungdomsbrott minskar

Mer kunskap om medling önskas

Tidskrift för debatt om human kriminalvård

Grundad 1946 av Svenska Fångvårdssällskapet

Utkommer med fyra nummer per år.

- 3** Redaktören har ordet
- 4** Häktes- och restriktionsutredningen
- 6** ADHD i Kriminalvården
- 7** Skype i Frivården i
- 8** Workshop med Eurogang
- 11** Medling vid ungdomsbrott minskar
- 13** Om avskiljande i kriminalvården
- 15** Invandrare och brott
- 16** Ska strängare straff dömas ut vid återfall?
- 19** Håkan – en häktesbesökare
- 22** I korthet
- 25** Kriminalvårdare - hur upplever de sitt arbete idag

Tidskrift för **KRIMINALVÅRD**

NR 3 • 2016 • ÅRGÅNG 71

REDAKTIONENS ADRESS

Tidskrift för Kriminalvård
c/o E Maltiner, Blekingegatan 15 F
118 56 STOCKHOLM
Lars Metelius, ansvarig utgivare

REDAKTION

Thomas Ekbohm, redaktör
0708-180544 • redaktion@tfkriminalvard.org
Birgitta Göransson • 0708-261200
redaktion1@tfkriminalvard.org
Gunnar Engström • 0705-180546
redaktion2@tfkriminalvard.org

HEMSIDA

www.tfkriminalvard.org

REDIGERING

Frans Schlyter
webbredaktion@tfkriminalvard.org

Manusstopp: nr 4 • 2016 är 1 nov 2016

Tidskriften utkommer med 4 nummer per år.
Prenumerationspris 200 kr per år.
Medlemskap privatpersoner inkl. **TfK** 150 kr per år.
Prenumeration och registerförändringar på
www.tfkriminalvard.org/prenumeration

Postgiro: 298060-5

Tryckeri: www.myran.biz
ISSN 0040-6821

Tidskrift för Kriminalvård utges sedan 1946 med Svenska Fångvårdssällskapet som ägare. Åsikter och idéer som framförs i signerade artiklar eller i intervjuer står helt för artikelförfattarens eller den intervjuades räkning.

Redaktören har ordet

Jag vill inledningsvis uttrycka min glädje över att ta över stafettpippen som redaktör för Tidskrift för Kriminalvård efter Birgitta Göransson. Jag har upplevt hennes redaktörskap som synnerligen engagerat och kunnigt och påstår att hennes värderingar och tankar innebär en humanistisk tradition som måste föras vidare, ibland i en kamp för mänskliga rättigheter. Birgitta fortsätter i redaktionen och är en oumbärlig överblickare och inblickare. Hon bidrar med insikter även i detta nummer.

Själv är jag en person som levt mina värderingar inom och utom Kriminalvården. För mig är empati och fokus på framtiden mina grundvärderingar. Jag vill uppleva medkänsla och se framåt och medverka till goda lösningar kring att förebygga brott, ge klienterna goda förutsättningar och medarbetarna god arbetsmiljö.

Då handlar det samtidigt om att spana in det som hindrar den goda utvecklingen. En av mina käpphästar är att syna och ifrågasätta isolering i häkte och anstalt. Jag irriteras också över att klienterna passerar så många system, som t.ex. socialtjänst, häkte, anstalt, frivård och socialtjänst igen, där det goda samspelet saknas och stafettpippar hela tiden ramlar ner på marken.

Det är med en viss oro jag skriver dessa rader. Som flera av er vet så har Kriminalvården beslutat att avsluta sitt ekonomiska stöd till tidskriften. Vi har ansökt om bidrag hos Kulturrådet. Men vi vet ännu inte om vi får något. Kriminalvården har gett 80 000 kr per år. 300 prenumeranter har tillsammans betalat 6000 kr.

Ska den debattarena som Gunnar Marnell skapade för 70 år sedan försvinna för gott? Brott och straff bör alltid diskuteras. Nu kanske vi går in i tystnaden.

Innan dess gläds vi åt att en utredning föreslår att tiden för häktning begränsas. Vi noterar att Kriminalvårdens arbete med ADHDklienter ifrågasätts. Vi konstaterar att frivården söker nya arbetsformer och nu använder internet-hjälpmidlet *Skype*, som underlättar och effektiviserar övervakningen

Vi får veta mer om den kriminella gängbildningen ute i samhället Vi oroas av att våldsbejakande extremism växer. Vi tror och hoppas att avskiljandena på landets anstalter minskar. Vi kommenterar diskussionen kring invandrare och brott och vi får veta mer om allmänhetens inställning till återfallsstraff. Vi gläds åt Håkan Lingblom som regelbundet besöker Sollentunahäktet och bjuder på medkänsla och kloka råd. Bra Håkan!

Thomas Ekbom

Thomas Ekbom
redaktion@tfkriminalvard.org

Häktes- och restriktionsutredningen

Häktes- och restriktionsutredningen tillsattes 2015. Lagmannen Inger Söderholm har varit särskild utredare med uppdrag att lämna ett förslag som syftar till att minska användningen av häktning och restriktioner.

Utredningen har nu bl.a. lämnat följande förslag (Sou 2016:52)

-inrättande av två nya alternativ till häktning: hemarrest och områdesarrest.

De misstänkta ska övervakas med fotboja och vara förbjudna att lämna bostaden eller ett visst område annat än vid vissa bestämda tider och för särskilda ändamål

- begränsning av häktetiderna genom tidsfrister: En misstänkt ska kunna vara häktad högst sex månader före det att åtal väcks. Undantag ska kunna göras om det finns synnerliga skäl. Om den häktade är under 18 år ska tidsfristen istället vara tre månader och undantag ska tillåtas endast om det är absolut nödvändigt
- restriktionsprövningen ska bli mer omfattande: Domstolarna ska inte bara bestämma om åklagaren ska få tillstånd att meddela restriktioner utan även vilken eller vilka sorters restriktioner som tillståndet i så fall omfattar.
- varje häktad ska ha rätt till minst två timmars vistelse med annan varje dag, eller minst fyra timmar om den häktade är under 18 år och

- häktad under 18 år ska inte förvaras i häkte utan på särskilt ungdomshem. Undantag ska kunna göras om åklagaren anser att det finns mycket starka skäl mot förvaring på särskilt ungdomshem

Utredningen slår fast att forskning visar att isolering redan efter några dagar är skadligt för en människa och att den orsakar framför allt psykiska, men ibland även fysiska, skador. Särskilt skadligt är isolering för personer under 18 år.

Utredningen uttalar också de anser att restriktioner används i större utsträckning än vad som är motiverat och det finns anledning att tro att vi i Sverige överdriver risken för att den som är häktad utan restriktioner agerar illojalt. Umgänge mellan intagna är ett effektivt sätt att bryta isoleringen på häktena menar man och vill att möjligheten till sådant umgänge behöver öka.

Sammantaget anser utredningen att det krävs en genomgripande förändrad syn på häktning och den kultur som finns och har funnits kring denna fråga. Man anser också att det är angeläget att antalet barn som är intagna på häkten minskar väsentligt. För detta behövs ny lagstiftning uttalar man.

Kommentar om häktes- och restriktionsutredningen av Therese Braathen, kammaråklagare.

De nya reglerna kan tänkas försvåra utsikterna att bevisa brott i mål där det finns kollusionsrisk. Det kan därför behövas en komplettering med regler som innebär att det som sägs i förhör hos polisen ges högre bevisvärde och tilläts som bevisning inför domstol, vilket det inte gör idag som huvudregel. Om förhör från förundersökningen tilläts som bevisning skulle kollusionsrisken inte vara lika stor och häktning och restriktioner inte behövas i samma utsträckning. Förhören under förundersökning behöver dock kvalitetssäkras för att kunna tillätas som bevisning i domstol.

Men, det jag nu sagt måste vägas emot de viktiga principerna om omedelbarhet och muntlighet vid rättegång som vi har i Sverige. En önskad bieffekt av de svenska principerna kan ha blivit de långa häktningstiderna och stränga restriktionerna. Domstolen ska enligt principerna bara ta ställning till vad som sägs muntligen i rättssalen, och ska inte ta del av vad som sagts under utredningen. Därför går det i dag att välja att inte stå fast vid sina ord under polisförhören,

utan att det påverkar trovärdigheten inför domstol i tillräckligt hög grad. Ursprunget till principerna var bl.a. viljan att skapa förutsättningar för fri bevisföring, för domstolens bevisvärdering och för att man insåg att muntliga förhör inför domstol och med den åtalade i rättssalen påverkade vittnespersoner att inse situationens allvar och därmed vara än mer noga med sina uttalanden. Man kan tänka sig att det senare är särskilt viktigt för unga och ett av skälen till att det idag inte är ovanligt att en utsaga given till polis skiljer sig från den utsaga som sedan lämnas inför domstol.

I våras tillsatte regeringen en utredning om processreglerna i stora brottmål. Den utredningen har även fått uppdrag att titta på om det är lämpligt att förhör under förundersökningen kan användas som bevisning i domstol. Inte förrän den utredningen är klar tror jag att de fulla konsekvenserna syns av de nya alternativen till häktning och de nya restriktionsreglerna avseende bevismöjligheter i brottmål. ■

Se mer om utredningen på www.regeringen.se.

ADHD i Kriminalvården

Det är internationellt välbekant att många av kriminalvårdens klienter har en neuropsykiatrisk funktionsnedsättning. Vissa forskare hävdar också behandling av ADHD inom kriminalvården har lett till färre återfall i brott.

IKriminalvården har två projekt genomförts 2014-15 i syfte att öka antalet klienter som erbjuds ADHD – screening och utredning. I ett projekt genomfördes systematisk ADHD-screening på anstalt, och vid positiv screening vidare utredning av ett mobilt team. I ett annat projekt, mellan den 1 oktober 2014 och den 31 december 2015 erbjöds klienter på Stockholms fyra häkten systematiskt ADHD-screening av så kallade ADHD-ambassadörer.

Vid positiv screening skulle klienterna placeras på anstalterna Österåker (klass 2) eller Norrtälje (klass 1) för vidare neuropsykiatrisk utredning med hjälp av ett stationärt team.

Kvantitativa data samlades in för utvärdering av projektet gällande bortfall, screening- och utrednings- resultat. Utlåtanden efter utredning skattades utifrån en framtagna checklista. Kvalitativa intervjuer genomfördes med personalen inom projektet.

995 klienter tillhörde målgruppen på häkte, och av dem tackade 28 procent ja till att genomgå en ADHD-screening. Av de klienter som screenades hade 62 procent ett positivt utfall.

De stationära teamen hade under projektperioden totalt 120 utredningsärenden. En ADHD-diagnos visade sig i 63 procent av dessa.

Medarbetarna i projektet har upplevt att de blivit bättre på att hantera problem kring ADHD bättre.

Från 2017 ska intagna på landets fängelser börja screenas så att de kan erbjudas medicin för sin diagnos.

Uppenbarligen är Kriminalvården aktivt engagerad i att arbeta med klienter med ADHD. Och man är nöjd med sina insatser.

Men i en artikel i Aftonbladet 13 augusti i år säger en debattör, psykolog Lars Lundström, att ”Kriminalvårdens experiment med ADHD-fångar ger obehagliga associationer”.

Kriminalvården bör ompröva beslutet om medicinering eftersom det saknas forskningsunderlag, skriver Lundström. Karolinska sjukhuset borde beakta sitt rykte och upphöra med sin sanktionering, säger han och tillägger: Ärftlig kriminalitet och medicinska experiment med fångar ger obehagliga associationer.

Vi förstår att Kriminalvården inte delar Lundströms uppfattning. ■

Skype i Frivården

Kan modern teknik göra kriminalvården effektivare? Antagligen. För att bevisa detta påbörjades ett pilotprojekt 2015, Projekt Skype i Frivården Norra Norrland (SIF).

Projektiden var att övervakningssamtal via Skype kommer att bidra till att upprätthålla en tät kontaktfrekvens med unga klienter samt ge en ökad kostnadseffektivitet med bibehållen kvalitet på innehållet i övervakningen.

Skype är en kommunikationsplattform, där ett program installeras på en dator, en läsplatta eller en mobiltelefon. Genom webbkamera/mobilkamera kan man se varandra under samtalet.

Bakgrunden till projektet är att trovärdigheten i frivårdspåföljderna ska öka och att insatser för att säkerställa en individanpassad, likvärdig och rättssäker kriminalvård ska öka.

Klienter som enligt RBM-principen (risk, behov, mottaglighet) har bedömts ha medel eller hög risk för återfall i brott ska ha en tätare kontakt med frivården under övervakning. En tätare kontakt med frivården innebär svårigheter för de klienter som bor på långt håll från frivården.

Projektmål är att

- -möjliggöra för alla unga klienter med medel eller hög risk för återfall i brott att få täta insatser i Frivården i Norrland
- -bidra till att öka likvärdigheten inom Kriminalvården genom att öka kontaktfrekvensen oavsett geografiskt avstånd mellan frivården och klientens bostad

- -öka kostnadseffektiviteten genom ett minskat antal resor för frivårdsinspektörer och klienter
- -öka servicegrad i Kriminalvården
- -ge en upplevd nytta med arbetssättet hos frivårdsinspektörer och klienter som deltar i projektet

Projektledare är Anna Simonsson på huvudkontoret. Projektperioden omfattar tiden 15 november 2015 till 15 september 2016. Slutrapport kommer i november 2016. Vi återkommer till den.

Vi frågade kriminalvårdschefen för Frivården Norrland, Annika Jonsson, hur hon har upplevt projektet. Hon säger: Det har varit spännande att vårt verksamhetsområde har fått vara med och testa. Det känns modernt och i tiden att vi använder teknik. De svårigheter som målades upp från början av oss själva förändrades under tiden. Jag tänker också att en stor del handlar om hur vår egen inställning till teknik och den utveckling som sker i det området. Ungdomar tycker inte att det är konstigt att ha använda Skype i sin kommunikation med omvärlden. ■

Workshop med Eurogang

I juni samlades ett 40-tal internationella forskare och representanter från Göteborgs stad och polisen och diskuterade gängkriminalitet. Konferensen arrangerades av Göteborgs universitet, Göteborgs stad, FOU i Väst/Göteborgsregionens kommunalförbund och Polisen.

Under dagarna talade man om förebyggande arbete mot nyrekrytering till gäng, arbetet mot gängrelaterad våldsanvändning samt stöd till avhoppare.

Vi sammanfattar deras synpunkter. En viktig målsättning för konferensen var att bidra till ett mer kunskapsgrundat arbete kring gängkriminalitet. Ett par teman var grundläggande:

- 1 Det gängrelaterade arbetet är mångfacetterat och det saknas enkla recept för hur arbetet ska läggas upp på kort och lång sikt.
- 2 Gäng- och grupprelaterad brottslighet är ett internationellt fenomen och därför måste vägar finnas över landsgränserna för kunskaps- och idéutbyte.
- 3 Framväxten av gäng måste förstås i relation till hur samhälls-strukturen ser ut och vilka vägar som uppfattas realistiska till att bli fullt ut delaktig i samhället.

Det krävs ett långsiktigt, allsidigt och systematiskt arbete, som bör involvera många aktörer från forskning och praktik för framtagande och prövning av olika tillvägagångssätt.

Eurogangs definition av gäng är att det omfattar tre eller flera personer i åldrarna 12-25 år som tillbringar mycket tid på allmänna platser och där deras kriminella verksamhet är en del av deras kollektiva identitet.

En av deltagarna, Jesper Rieck, utvecklingsstrateg inom området organiserad brottslighet vid Polisen beskrev det aktuella läget så här:

Den organiserade brottsligheten har ökat markant i Sverige sedan 1990-talet.

Om det under den första tiden främst rörde sig om mc-gäng så har fokus nu svängt till att i huvudsak handla om nätverk bestående av grovt kriminella personer med en stark förankring i vissa förorter eller familjer. Ett ge-

mensamt ursprung och främst en gemensam uppväxt är starka förtroendeskapande och sammanhållande faktorer.

Gängbildningarna har växt fram samtidigt som Sverige har fått allt fler så kallade utanförskapsområden. En riskgrupp kan vara ensamkommande flyktingbarn som inte sällan hamnar i utsatta områden som har stora problem med grov kriminalitet.

Det är tydligt att aktörer inom den organiserade brottsligheten inte längre begränsar sig till vissa specifika brottsområden utan är mer multikriminella för att sprida riskerna och öka vinsterna.

Konflikter mellan gäng är i sig inget nytt men de senaste årens konflikter har präglats av interna svek på ett sätt som man inte kunnat se tidigare. Idag rör konflikterna allt oftare hedersfrågor och ständigt upplevda kränkningar.

En annan deltagare i konferensen, Haisam A-Rahman, samordnare mot radikalisering och våldsbejakande extremism i Göteborgs stad, betonade att de ärenden som han varit involverad i under 2015 var individuella och unika, men att det fanns flera exempel på socialt marginaliserade personer med ett känt antisocialt beteende och personer med kopplingar till ett tidigare kriminellt liv.

A-Rahman menade att när en individ genomgår en förändring och blir radikaliserad är ideologi inte den enda förklaringen utan det finns faktorer på individ- grupp- och samhällsnivå som man behöver arbeta med.

I Storbritannien har man sett kopplingar på individnivå mellan våldsbejakande extremism och gäng. Personer som var involverade i terroråderna i Bryssel och Paris hade samröre med kriminella. I Sverige håller polisen på med ett analysarbete.

En gemensam nämnare mellan kriminella gäng och våldsbejakande extremism är själva våldsinslaget, sade A-Rahman. Den som varit aktiv i en terrororganisation, som befunnit sig i krig, och har lärt sig hantera tyngre vapen har ett våldskapital som kan vara värdefullt i den kriminella världen i Sverige.

Man talar idag om en ny generation av extremister som vet lite eller inget om religion och kan manipuleras in i den extrema tolkningen, Sade A-Rahman. De är kapabla att begå mycket grymma handlingar. De drivs inte av ideologiska och/eller religiösa motiv utan har mer ett intresse för våld och makt som kan rättfärdigas genom religion.

Dena Carson från Indiana University-Purdue University Indianapolis i USA talade om gängpreventionsprogram. I Center for Study of prevention of Violence vid University of Colorado har man skapat en databas som innehåller över 1400 våldspreventionsprogram. Tyvärr har endast cirka fem procent av dessa program visat sig ha önskvärd effekt.

För att förhindra att ungdomar ansluter sig till kriminella gäng bör det förebyggande arbetet inriktas på riskfaktorer inom områden som skola, familj, vänner, samhälle och individ menade Carson. Det bästa vi kan göra är att fokusera på många riskfaktorer, sade hon och presenterade ett program som gör det.

G.R.E.A.T står för Gang Resistance Education And Training och är ett preventionsprogram som används på flera håll i USA och i några länder i Centralamerika. Programmet riktar sig till barn i åldrarna 11-13 år. Det består av 13 lektioner där varje lektion bygger på den föregående. Målet är att

förebygga rekrytering till gäng, minska brottsligheten och förbättra attityden gentemot polisen. Lektionerna genomförs av uniformerade poliser på plats i skolan.

När programmet utvärderades visade sig att programmet hade haft effekt, även på längre sikt, när det handlar om att förebygga rekrytering till gäng och förbättra attityderna gentemot polisen.

Programmet bidrog dock inte till minskad brottslighet. Att ha ett bra program är bra men det måste också implementeras så som det är tänkt om det ska få önskat utfall, menade Carson.

Sami Peltovuoma från Brottspåföljdsmyndigheten i Helsingfors i Finland berättade om ett interventionsprogram vars mål är att minska kriminalitet genom påverkan på gängmedlemmar. Detta ska ske genom att gängmedlemmar får hjälp att hoppa av och komma tillbaka till samhället samt genom insatser för att förhindra nyrekrytering.

Projekt Exit är en avhopparsmodell som Brottspåföljdsmyndigheten och Central-kriminalpolisen i Finland arbetar med tillsammans. Familjen involveras tidigt. Varje avhoppare får ett handplockat supportteam utifrån sina individuella behov. Fokus är att bygga en ny identitet. Gänget har alltid kommit först och därför måste nu allt byggas från grunden. Det allra viktigaste under den här processen är att bygga förtroenden konstaterade Peltovuoma.

Ett angreppssätt som togs upp under konferensen var Civil Gang Injunctions, som togs upp av Cheryl Maxson från University of California, USA. Det är ett juridiskt instrument som en domstol utfärdar för att förbjuda gängmedlemmar att t ex vistas på vissa platser. Antal CGI:s har ökat kraftigt sedan det infördes på 80-talet.

Ja, det var några av de saker som togs upp under Eurogangkonferensen. Det verkar högst aktuellt för myndigheterna i Sverige.

Vi följer utvecklingen. ■

Medling vid ungdomsbrott minskar

En sammanfattning av en forskningsrapport i Kriminologi våren 2016 av Melissa Arista och Therese Braathen, utgiven vid Högskolan Kristianstad, sektionen för hälsa och samhälle.

Utgångspunkten för forskningsrapporten är att medlingsärenden vid ungdomsbrott i Sverige minskar stabilt. Forskarna har haft som syfte att undersöka om minskningen kan förstås utifrån polisens arbete med medling. De har ställt frågor som: uppstår problem för ungdomsutredarna när medling – reparativ rättvisa – ska fogas in i straffrättsprocessen och det dagliga arbetet? Hur värderar utredarna sin egen kunskap om medling? Hur ser deras tillit till medling ut? Hur ser de på medlingsprocessen?

Undersökningen har genomförts med kvantitativ metod genom en enkät som lämnats till alla ungdomsutredare i tjänst i Stockholms stad.

Vad kommer forskarna fram till? De finner att ungdomsutredarna har högt förtroende för medling som konfliktlösning. Men utredarna tycker också att medlingen påverkar bärande principer om rätt till likabehandling och rätt till en förutsägbar rättsprocess.

Utredarna ser försoning som en viktig reaktion på brott, men de är inte helt bekväma med att medling kan påverka åklagares och domstols- straff- och lagföringsbeslut.

Ungdomsutredarna önskar mer kunskap om medling. Samtidigt säger de sig förstå syftet med medling. De känner sig trygga i att förklara medling för unga. De värderar det egna ansvaret för medlingsförfrågningar lägre än socialtjänstens och Socialstyrelsens ansvar och lägre än samverkansansvaret mellan myndigheter.

Det finns en tvetydighet hos ungdomsutredarna. De värderar medling högt, men är inte helt positiva till den påverkan medlingen har på rättsprocessen. Forskarna förstår att det är problematiskt för ungdomsutredarna att sortera in den reparativa metoden medling i det retributiva rättssystemet. De ser också att kunskap om reparation och medlingens tänkta funktion är efterfrågad och behövs.

Forskarna fann att hälften av ungdomsutredarna önskar mer kunskap om medling. De tolkar det som att det saknas kunskap vilket kan påverka antalet medlingsförfrågningar. De ser också tydligt att det finns svårigheter i det praktiska arbetet att få medlingsbehovet att samverka med rättviseparadigmet. Den tudelade rollen som ungdomsutredarna har i sitt arbete – att kombinera försoning med straff – kan påverka deras möjlighet att driva medlingsfrågan på ett effektivt sätt, säger forskarna.

Vad som har framkommit i undersökningen är dock att det kan uteslutas att de få antalen medlemsförfrågningar beror på att ungdomsutredarnas otrygghet kring sin egen kunskap. Den i undersökningen vanligaste anledningen till att medlingsfrågan inte kommer upp anges vara att brott förnekas.

Något som forskarna funnit intressant i sin undersökning är att ungdomsutredarna inte verkar ha insett vilken viktig roll de har när de frågar om medlingsverksamheten får kontakta den unge. Det kan sannolikt påverka medlingsflödet negativt, tror de.

Forskarna avslutar sin rapport med att uttala att de anser att forskning om medling skulle behöva kompletteras med studier om organisatoriska frågor kring medlingsprocessen och studier av betydelsen av förnekande brott.

Medlingsverksamheten skulle också vara betjänt av ett mer tydligt ansvarsmandat från regeringen till de myndigheter som är inblandade i medlingsinstitutet, skriver de. ■

Om avskiljande i kriminalvården

Vid ett besök på en av Kriminalvården stora anstalter kom jag i samtal med personalen vid isoleringsavdelningen. De konstaterade att de hade nya förutsättningar för sitt arbete. Förr, när de arbetade på den gamla, nu nedlagda anstalten hände följande: Den intagne Lasse blev fullständigt förbannad över att han fått nej på sin permissionsansökan. En av vårdare sade då bestämt men vänligt: Nu går du in i ditt rum ett tag så ska vi prata sedan. Lasse stirrade på vårdaren, men gick sakta in på sitt rum. Efter en kvart gick vårdaren in till Lasse och frågade: hur står det till? Jo, sade Lasse, jag var arg men nu har jag lugnat ner mig. Och så var saken ur världen.

Men nu, berättade personalen på isoleringsavdelningen, händer det här:

Uppe i bevakningsrummet sitter vårdare och spanar in i sina övervakningsskärmar. Så ser de på en skärm att en intagen viftar oroligt med händerna. Så skickas en patrull ner till avdelningen, brottar ned den intagne och för honom med råstyrka ned till isoleringsavdelningen. Den intagne är arg, blir

argare på isoleringen och är efter den senare återkomsten till sin avdelning grymt besviken på kriminalvården.

Ska det vara så här?

I ett betänkande (JuU 1974: 2) uttalade justitieutskottet sig om isolering. Anledningen var propositionen om KvaL och motionsyrkanden om att isolering borde avskaffas eller begränsas eftersom isolering kan innebära betydande risker för allvarliga skadeverkningar för den intagne. Utskottet var i princip starkt negativt inställt till isoleringsåtgärder. Innan de tillgreps borde man enligt utskottets mening i största möjliga utsträckning på andra vägar söka komma till rätta med de missförhållanden som kunde aktualisera isolering.

Hur ser man på isoleringen eller, som det numera heter, avskiljandena ut i dagens kriminalvård?

Jämfört med 2013 hade beslut om avskiljande ökat med 26 procent 2015. År 2013 togs 10 423 beslut om avskildhet. 2015 togs 13 088 beslut.

Följande fyra grunder står för 93 procent av alla avskildheter:

- -kollektiv avskildhet för att upprätthålla ordning och säkerhet
- -avskildhet vid risk för liv, hälsa eller allvarlig skadegörelse
- -avskildhet vid risk att syftet med viss utredning äventyras
- -avskildhet som är nödvändig för att genomföra kroppsbesiktning

Jämfört med 2013 är det kollektiv avskildhet som har ökat mest. De övriga typer av avskildhet som ökat är avskildhet vid risk för liv, hälsa eller allvarlig skadegörelse och avskildhet vid kroppsbesiktning.

Häktes- och restriktionsutredningen (2016:52) säger bl.a.:

”Forskning visar att isolering redan efter några dagar är skadligt för en människa och att den orsakar framför allt psykiska, men ibland även fysiska, skador. Särskilt skadligt är isolering för personer under 18 år.” (från sammanfattningen).

Vi hoppas och tror att Kriminalvården allvarligt arbetar för att minska användandet av avskiljande. ■

Invandrare och brott

I en artikel på DN debatt 27 augusti konstaterar kriminologen Jerzy Sarnecki att ökad invandring inte leder till ökat antal brott.

Invandrades överrepresentation i registrerad brottslighet kan inte tolkas som att invandring orsakar en hög brottsnivå, skriver han. Den kan enligt forskningen förklaras med att en större andel av invandrarna har vuxit upp i familjer med lägre socioekonomisk status samt i segregerade samhällen.

Har Sarnecki rätt?

Enligt en modell som tagits fram av forskaren Becker har invandrare i princip två möjligheter att ta sig fram i det nya landet. De kan göra det genom arbete eller brott. Ofta är de ekonomiska drivkrafterna särskilt viktiga, hävdar bl.a. forskaren Bell.

Att immigranter ofta hamnar i särskilt utsatta områden med hög kriminalitet ökar invandrades brottsbenägenhet visar forskning av bl.a. Anna Piil Damm och Christian Dustman.

I en studie 2015 Tyskland fann forskare att brottsligheten bland flyktingar och infödda var lika stor. I Storbritannien kunde forskare 2013 se att immigration inte påverkade brottsnivån. I Frankrike slog 2009 forskare fast att immigranterna inte hade någon tydlig påverkan på brottsligheten, så snart som immigranterna hade en stabil ekonomi.

Socialpsykologen Marie Jahoda har funnit att lönearbete är den enda realistiska möjligheten för en invandrare. Det ger möjlighet att upprätthålla en tidsstruktur och en regelbunden aktivitet. Invandraren kan skaffa och behålla sociala kontakter utöver familjekretsen. Han kan också relatera till kollektiva mål i samhället och på det sättet få en fastställd plats i samhället som ger social status och identitet.

Den australiensiske forskaren Satyanshu Mukherjee har studerat vad som utmärker invandrare som begår brott. Han hävdar bl.a. att

- Invandrarnas boendemiljö har mer koppling till brott än ras, folkgrupp eller ursprungsland.
- Svårigheterna att tala landets språk är en stor belastning för invandrarna, särskilt i Europa.
- Invandrare har ofta lägre utbildning och deltar i mycket liten grad i högre utbildning, vilket begränsar deras möjligheter i samhället.
- Invandrare bor ofta koncentrerat i fattiga områden.
- Invandrare har ofta en signifikant högre arbetslöshet än de i landet födda.

Det verkar som Sarnecki har rätt. ■

Ska strängare straff dömas ut vid återfall?

Allmänhetens inställning till återfallsstraff enligt en nationell vinjettstudie.

En studie av Kristina Jerre, fil.dr. i kriminologi, redovisad i *Nordisk Tidskrift for Kriminalvidenskab* Maj 2016 – 103. årgang Nr. 1

Sammanfattad av Birgitta Göransson

Straff vid återfall

Ända sedan 1800-talet har strafflagstiftningen i Sverige innehållit återfallsregler. Oavsett vilken straffteoretisk grund som har varit rådande så har tidigare brottslighet haft en straffskärpande verkan. Argumenten för regleringarna har varierat, men sedan 1980-talet har återfallsstraff framför allt motiverats med olika hänvisningar till någon form av allmänt rättsmedvetande. Enligt den fängelsestraffkommitté (SOU 1986:14) och den proposition (prop. 1987/88:120) som lagt grunden för dagens straffsystem måste tidigare brottslighet beaktas i påföljdsbestämningen eftersom det har betydelse för förtroendet för systemet. Att återfall ges betydelse för påföljdsbestämningen motiveras i fängelsestraffkommitténs utredning med att det borde uppfattas som naturligt och rimligt av allmänheten. I propositionen hänvisas det till allmänna rättviseföreställningar, när det beskrivs hur en straffnedsättning för en person som döms första gången bör följas av en gradvis straffskärpning ju fler brott personen döms för.

I straffnivåutredningen som tillsattes 2007 (SOU 2008:85) framhålls argument om att samhällets tolerans för det brottsliga beteendet minskar i och med återfallet. Genom möjligheten att skärpa straffet utöver brottets straffvärde kan denna minskade tolerans uttryckas. Vidare uttrycks att syftet med straffet inte är att det ska ha någon reparativ funktion, dess funktion är ”enbart att förorsaka den dömda ett viss mått av obehag för att markera samhällets avståndstagande från den brottsliga gärningen.

Dagens system är byggt på proportionalitetsprincipen och det skapar problem med att motivera återfallsstraff. Proportionalitetsprincipen innebär att ”två lika klandervärda handlingar tilldelas lika stränga straff”. En straffskärpning på grund av tidigare brott innebär ofrånkomligt ett avsteg från denna princip. Men små avsteg från proportionalitetsprincipen motiveras med hänvisning till det allmänna rättsmedvetandet.

Vad som däremot lyser med sin frånvaro är en beskrivning av vad som avses med det

allmänna rättsmedvetandet när det refereras i kriminal- och straffrättsliga sammanhang. Är det ett allmänt rättsmedvetande i form av en omätbar nationalpräglad folksjäl eller ett Durkheimskt "common conscience" som avses, dvs. ett rättsmedvetande som inte kan mätas, bara "kännas av"? Eller är det ett "reduktionistiskt rättsmedvetande" som utgörs av individers samlade direkta åsikter i en fråga och som är empiriskt mätbart?

Aktuell studie

I den aktuella studien görs antagandet att det är individens mätbara, inte gemensamma "avkända", åsikter och inställningar som avses när hänvisningar görs till det allmänna rättsmedvetandet. Ett mätbart rättsmedvetande har stor betydelse för dem som har till uppgift att utforma en kriminalpolitik som uppfattas som rätt och rättvis av medborgarna. Vid sidan av opinionsundersökningar finns dock få nationella empiriska undersökningar av allmänhetens inställning till straff. Detta gäller både inställningen till straff i allmänhet och inställningen till återfallsstraff.

Claudio Tamburrini genomförde en studie på uppdrag av Kriminalvården (2007:13) med titeln Hårdare straff för återfall? En granskning av den etiska argumentationen. Han menade att: "... påståendet att återfallsstraff är förankrade i det vida samhället helt saknar empiriskt underlag. Det finns för närvarande ingen kartläggning av den allmänna synen på återfallsbrottslighet, åtminstone när det gäller att beivra den genom hårdare påföljder. (...) Straffutredningens starkaste skäl för skärpta straff för återfall saknar med andra ord både relevans och verklighetsförankring. Så länge gedigna sociologiska undersökningar av människors

attityder till recidivistfenomenet saknas kommer därför misstanken att kvarstå att de kriminalpolitiska förslagen som grundas på dem baseras på politiska slogans, snarare än på vetenskapligt grundad evidens".

De få svenska studier som finns har givit motstridiga resultat och forskarna har dragit olika slutsatser. Ulla Bondeson har 1976 i en studie om Allmänhetens inställning till prognostänkande och straffskärpning dragit slutsatsen att stödet för återfallsbrott inte är lika starkt som vanligtvis framhålls. Hans-Gunnar Axberger drar tvärtom i sin Brårappport Det allmänna rättsmedvetandet 1996, slutsatsen att det finns ett gediget stöd för återfallsstraff hos allmänheten. Skillnaderna var små i hans studie men riktningen på skillnaderna var konsekvent.

Resultat

Resultaten från föreliggande studie bygger på material från en enkätundersökning. Ett slumpmässigt urval av drygt 1000 personer i Sverige har fått ange vilka påföljder som bör dömas ut för fem olika brottsfall. Brottsfallen beskrevs i vinjetform i en postenkät. I hälften av vinjetterna beskrevs gärningspersonen som tidigare dömd, och i den andra hälften som icke tidigare dömd. De påföljdstyper som deltagarna hade att välja mellan var böter, villkorlig dom/skyddstillsyn, samhällstjänst, övervakning med elektronisk fotboja, fängelse, behandling av gärningspersonen, medling och ekonomisk kompensation till brottsoffret.

Deltagarna fick ange ett eller max två påföljdsalternativ för varje brott. Fängelsestraffen hade sex tidsintervaller mellan 2 månader och mer än 5 år.

De fem brottsvinjetterna var:

- relationsvåld med påföljande vårdkrävande skador
- narkotikasmuggling av 250 gram heroin
- butiksran under upprepade knivhot
- våldtäkt mellan ytligt bekanta på en konferens
- gatuvåld mellan obekanta med allvarliga skador i ansiktet som följd

Strängare straff vid återfall?

I samtliga fall har en större andel angivit fängelse som påföljd när gärningspersonen dömts tidigare. Det är dock endast i fallen som gäller relationsvåld och gatuvåld som skillnaden är statistiskt signifikant. När det gällde våldtäktsfallet var det endast när gärningspersonen tidigare dömts för sexuellt ofredande som skillnaden närmade sig statistisk signifikans. I dessa fall angav 91 procent fängelse.

När det gällde längden på fängelsestraffet så är medianen på det utdömda fängelsestraffet konsekvent något högre för den som dömts tidigare, men skillnaderna är små en till två månader. När det gällde narkotikasmuggling ökade skillnaden till fem månader om personen gjort brott tidigare.

Alternativ till fängelse vid återfall?

De påföljder som deltagarna vanligtvis har kombinerat med fängelse är behandling av gärningspersonen och ekonomisk kompensation till brottsoffret. När det gäller alternativa påföljder i stället för fängelse fanns endast en skillnad nämligen i fallet med våldtäkt. En större andel angav att påföljden bör omfatta behandling av gärningspersonen när denne dömts tidigare. Generellt är andelsskillnaderna små och ej signifikanta. Inte heller riktningen på skillnaderna går åt samma håll.

Medellängden på de fängelsestraff som deltagarna angett, oavsett hur gärningspersonen beskrivits, är kortare eller lika långa, som de fängelsestraff som skulle dömts ut av en domstol för liknande brott. Utrymmet för att döma ut mycket strängare straff för en tidigare dömd är begränsat. Skillnaderna mellan ”vanliga” straff och återfallsstraff bör vara små om dömandet ska vara i samklang med allmänhetens inställning.

Resultaten kan ha påverkats av andra faktorer än återfall i brott. Faktorer som missbruk, uppväxt- och levnadsvillkor har varierats i enkäterna. Om dessa variationer tagit udden av den effekt som tidigare domar har på valet av påföljd så antyder det att tidigare domar inte är den enda faktorn, och kanske inte heller den viktigaste, som påverkar valet av påföljd.

I gruppdiskussioner om straff har det framkommit att valet av lämplig påföljd påverkas av uppfattningen om straffets syfte. En påföljd kan anses relevant om den uppfyller detta syfte. Ett straff blir tillräckligt först när det utgörs av både straffande (markerar gärningens klandervärde) och resocialiserande (förhindrar återfall i brott) åtgärder – i rätt balans. Fängelse är den påföljd som anses uppfylla det straffande syftet effektivast medan alternativa påföljder och åtgärder uppfattades underlätta resocialisering.

Artikelförfattaren konstaterar att allmänhetens inställning till återfallsstraff är mer nyanserad än att den kan sammanfattas i ett enkelt ”för” eller ”emot”. Därför bör inte heller politisk debatt om återfallsstraffets vara eller inte vara endast handla om ”för” eller ”emot” utan också omfattas av ett resonemang om varför en viss påföljdprincip är mer rimlig än en annan. ■

Håkan – en häktesbesökare

En intervju med Håkan Lingblom

Av Thomas Ekbohm

Jag träffar Håkan Lingblom på Thelins konditori vid Fridhemsplan i Stockholm. Håkan är pensionär sedan 2012 efter flera år i kriminalvården. Jag vet att Håkan är regelbunden besökare på häktet i Sollentuna. Jag är nyfiken på hur han upplever det.

Håkan beskriver först sina år i kriminalvården. Han började som vikarierande vårdare på anstalten Hall 1972. Efter en tid började han vikariera som assistent och fortsatte med det till 1976. Då fick han en fast tjänst som assistent i Frivården, där han arbetade till 1979 då han blev utredare i det s.k. RI-projektet vid huvudkontoret i Norrköping.

1982 fick han en fast tjänst som inspektör vid Mariefredsanstalten. Hans karriär fortsatte genom att han bl.a. blev utredare på Justitiedepartementet, tjänstgjorde som utbildningsutredare vid huvudkontoret, arbetade som anstaltsdirektör vid anstalten Håga och var programinspektör vid myndigheten Stockholm Norr och vid regionkontoren i Stockholm och Örebro, fram till 2012.

Jag undrar: Var det bättre förr?

Håkan utvecklar: Förr var det enklare att göra individuella bedömningar. Det fanns fler möjligheter att ta olika beslut. Kriminalvården var mycket human. Nu är Kriminalvården mer teknisk på gott och ont. Då var det lättare att få tillåtelse att ta egna beslut som lokal chef. Och det var lättare att få förlåtelse vid fel.

Idag är besluten mer styrda. Bedömningarna är lika, vilket är bra, men man har samtidigt tappat känslan för den enskilde klientens situation. Men förr fanns det också många kriminalvårdare som helt enkelt var lämpliga. Idag finns en välutbildad personal med hög yrkesstolthet. På den gamla tiden skulle tiden för många anställda ”bara gå” på arbetet. Men det fanns förstås också pärlor bland personalen också då, säger Håkan.

Jag för över samtalet till Sollentunahäktet och frågar Håkan: Hur kommer det sig att du började som häktesbesökare?

Håkan berättar:

Dåvarande chefen för region Mitt, Gunnilla Ternert, bad Håkan, strax efter hans pensionering, att ställa upp som häktesbesökare. Det var särskilt viktigt att bryta de unga häktades isolering, sade hon. Håkan tänkte själv: det går att göra något för ungdomarna. Jag vill prata med dem. Jag vill vara medmänniska.

Håkan började med att åka till Häktet Huddinge en dag i veckan och till Häktet Sollentuna en dag i veckan. Målgruppen var häktade ungdomar i ålder under 20 år.

2013 infördes ett system med särskilda vårdare som ska bryta de häktades isolering. Håkan kallar dem "isoleringsbrytarna". Vårdarna ska träna med häktade ungdomarna, baka med dem, aktivera dem. Tillsammans har Håkan och dessa vårdare kunnat bryta isoleringen för många häktade. Håkan som spelar gitarr (bra!) har också kunnat bidra med både sång och spel.

2013 flyttade Håkan från Eskilstuna till Hälsingland och fick därmed längre resor till häktena i Storstockholm. 2016 avslutade han sina häktesbesök på Huddingehäktet.

För att få tala med restriktioner krävs ett godkännande av åklagare, något som generellt sett är mycket svårt att få. Men Håkan är godkänd. Han kommer till Sollentunahäktet vid halv tiotiden och arbetar där fram till omkring klockan fem, varje måndag.

Håkan erbjuder de unga häktade samtal, som i allmänhet pågår i ca en halvtimme upp till en timme. De häktade säger i allmänhet ja till samtal, men ibland kan någon känna sig ångestfylld och avstår. Ibland kan språksvårigheter skapa problem för samtalen. De han möter är både unga män och kvinnor.

Det är alltid två vårdare i korridoren när Håkan går in i cellen och två häktade får inte vara i korridoren samtidigt.

Jag frågar Håkan: Vad tycker du att du kan ge de häktade i dina samtal? Håkan svarar: Jag kan ge en stund av medmänsklighet. Jag kan informera om rättegångsprocessen och om Kriminalvårdens regler och rutiner. Jag kan berätta vad en kanslidom är, hur systemet för utplacering till anstalt fungerar. Jag kan också ge råd när de häktade har problem med hyra och behöver kontakt med socialtjänsten. Men ofta blir samtalen en dialog om framtida möjligheter och insikter om att man kan gå vidare, när man som ung har kommit snett, till arbete och en bra fritid. Den unge häktade kan förstå att han eller hon inte kommer att lyckas i den kriminella världen.

Håkan talar gärna med de häktade om musik. Ibland kan de göra en låt tillsammans. Ofta går han ned till kapellet på häktet och spelar gitarr med de häktade tillsammans med en musiklärare som är anställd av Svenska kyrkan. Håkan betonar hur viktigt det är för de häktade att få möjlighet att uttrycka egna tankar och visioner t.ex. genom

musik. Alla äger inte språket, men kommunikation genom musik och målning ger många möjligheter till att få tillgång till självförtroende och inspiration till egenutveckling.

De häktade vill känna att de duger något till.

Många han möter är mycket ledsna. De kan känna en trygghet i att redovisa sin sorg för någon som står utanför systemet. Men Håkan ser också hur mycket de empatiska vårdarna betyder för de unga häktade.

Håkan understryker vikten av att han har en attityd som anger att han och den han talar med är lika. Han utgår från att den häktade är oskyldig tills dom faller.

Jag undrar om det inte är vårdarnas skyldighet att informera de häktade. Vårdarna hinner inte alltid, säger Håkan. Han kallar det ”bagatellernas tyranni”. Det är mycket administrativt arbete som de måste utföra, t ex verkställighetsplanerna.

Håkan är ensam som häktesbesökare som timanställd kriminalvårdare. Andra häktesbesökare är representanter för Röda korset, KRIS och de olika religiösa samfundet.

Håkan konstaterar att alla de häktade ungdomarna han besöker är väldigt glada åt deras samtal. De vill att han kommer igen för fortsatt samvaro.

Jag konstaterar att Håkan är en viktig människa som gör en stor insats för unga människor som är isolerade i häkte. Han är ett föredöme och värd mycket beröm för sina insatser. Låt oss hoppas på fler Håkan, på fler medmänniskor som vill erbjuda sin tid till att lyssna och förstå och stödja klienter i nöd i kriminalvården. Låt oss hoppas på många initiativ så att ett system utvecklas så att alla unga häktade får möjlighet till empatiska dialoger, självförtroende och inspiration till egenutveckling. ■

I Korthet

FN:s UNGASS möte resulterade i en 24-sidig resolution med rubriken "Vårt gemensamma engagemang för att effektivt ta itu med och bekämpa världens drogproblem". Hörnstenarna är de tre internationella narkotikakonventionerna. Det internationella kontrollsystemet sätter målen för arbetet. Fortfarande gäller att aktivt främja ett samhälle fritt från narkotikamissbruk med målsättningen att alla människor ska kunna leva hälsosamma och värdiga liv, präglade av säkerhet och välstånd. Vikten av en integrerad och balanserad politik nämns på flera ställen. För att minska skadorna av drogmisbruk bör både användning av naloxon för att förhindra överdoser och sprutbytesprogram övervägas. Den nationella narkotikapolitiken får inte kränka mänskliga rättigheter och grundläggande krav på frihet och ska erbjuda skydd för hälsa, trygghet och välbefinnande. Prevention, hälsovård, socialtjänst och behandlingsprogram ska vara generella och icke-diskriminerande. De ska gälla även fängelser och häkten, där nivån på insatserna ska vara jämförbar med den i det övriga samhället.

Stärkta insatser mot våldsbejakande extremism

Kriminalvården rustar för en ökning av insatser för att förebygga våldsbejakande extremism. Kriminalvården har ingen överbeläggning och har därför möjlighet att differentiera dömda till olika avdelningar eller olika anstalter. En stor utbildningsinsats planeras för medarbetare i grundutbildningen och riktad utbildning till vissa grupper. Forskningen får mer resurser för att utveckla riskbedömningar och behandling som passar specifikt för gruppen. Samverkan mellan Kriminalvårdens frivårdsverksamhet och kommunerna ska stärkas och en samordnare tillsätts för det fortsatta arbetet mot våldsbejakande extremism.

Återfallen minskar

Av klienter som frigavs från fängelse eller skrevs in i frivård 1999 kom 42 procent tillbaka till Kriminalvården inom 3 år. Av de klienter som följdes från 2011 återföll 31 procent. Kraftigast minskade återfallen som gällde klienter som dömts till medellånga fängelsestraff från sex månader till två år. Störst var minskningen bland dem mellan 30 och 39 år.

Antal nyintagna i fängelse är rekordlångt ca 9000. År 2004 intogs över 11000 i fängelse. Samtidigt som nyintagna blivit färre har straffmassan för våldsbrott ökat. Det har dömts ut fler fängelseår per klient efter 2010 helt i linje med den straffrättsreform som genomfördes 2010 med syftet att höja straffen för allvarliga våldsbrott och grovt vållande till annans död. Antalet verkställigheter i frivård år 2015 var det lägsta sedan 2000 (11 700 personer)

Under 2014 och 2015 ökade inflödet av klienter som dömts för narkotikabrott, det gällde både anstalt och frivård. Det var framför allt klienter med korta strafftider upp till och med sex månader som stod för ökningen i anstalt.

Utvisning på grund av brott 2000-2004 Brå Kortrapport 2/2016

Det är bara svenska medborgare som har en ovillkorlig rätt att vistas i landet, och utländska medborgare som döms för brott av en viss svårighetsgrad kan få domen förenad med utvisning på viss tid eller utan tidsbegränsning. Utvisning döms ut i tillägg till själva straffpåföljden. Brå ger i kortanalysen en aktuell bild av hur utvisning på grund av brott har tillämpats åren 2000–2014.

I genomsnitt 734 tingsrättsdomar/år har förenats med utvisning under 2000-talet. Variationerna är dock stora under olika decennier. På 1970-talet låg antalet utvisningar på omkring 500 per år medan antalet 1985 var 189. Efter 2004 med 1047 utvisningar har antalet minskat. 2014 förenades 644 tingsrättsdomar med utvisning. Utvecklingen följer inte utvecklingen av hur många utländska medborgare som döms för brott utan hur stor andel som dömts till fängelse, strafftiden och antalet brott i domen.

91 procent av utvisningsdomarna har rört personer som inte varit folkbokförda i Sverige, och som alltså inte haft sin permanent vistelse i landet. Ju starkare anknytning en person har till det svenska samhället, desto mer krävs för att utvisning ska komma ifråga. Grova brott som mord, dråp, synnerligen grov misshandel, våldtäkt och grov våldtäkt, grovt rån, grovt narkotikabrott och grov narkotikasmuggling leder i högre utsträckning till utvisning. 92 procent var män och 8 procent kvinnor. En knapp tredjedel hade minderåriga biologiska barn (totalt 502 barn under 18 år) i Sverige vid tiden för utvisningsdomen.

Kriminellas nätverk och grupperingar. Polisens bild av maktstruktur och marknad. Brå Rapport 2016:12

Inom begreppet organiserad brottslighet ryms en rad olika fenomen och organisationsformer. I Brå:s rapport presenteras ett teoretiskt ramverk – en begreppsapparat – över de olika former av nätverk, grupperingar och fenomen som brukar ingå under det stora "paraply" som kallas organiserad brottslighet. Grunden är att det finns en kriminell miljö som binds samman i olika former av relationsbaserade nätverk. I denna nätverksbaserade miljö bildas grupper och konstellationer.

Fyra övergripande kategorier av grupper har skapats: självdefinierade grupper, externdefinierade grupper, icke-namngivna grupper och projektbaserade konstellationer.

En central universell beståndsdel genomsyrar dem alla: skrämselkapital. Individuellt skrämselkapital handlar om hur rädd allmänheten är för en specifik individ. Kollektivt skrämselkapital är det samlade skrämselkapitalet hos de personer som ingår i en grupp eller ett nätverk. Immateriellt skrämselkapital är exempelvis det skrämselkapital som finns laddat i sammanslutningens

varumärke. Det kan jämföras med hur ett företagsnamn eller en logotyp förknippas med egenskaper som kvalitet och förtroende. Det finns olika typer av enheter som kan laddas med skrämselkapital, t.ex. grupperingar/ nätverk, individ, etnicitet/subkultur och område. Det finns även olika faktorer som kan ladda enheterna med skrämselkapital såsom myter, tidigare våldshändelser, ryktesbyggande brott, medieuppmärksamhet och synliga riktade myndighetsinsatser.

Självdefinierade grupper omfattar grupper som själva lyfter fram sin grupptillhörighet i form av namn, attribut och medlemskap. Till kategorin självdefinierade grupper räknas exempelvis mc-gäng. För denna organisationsform är det kollektiva och det immateriella skrämselkapitalet centralt, och gruppernas symboler är en ständig påminnelse om skrämselkapitalet.

Trots anknytningen är varje person oftast sin egen, har sin egen agenda och kan göra kriminella affärer utanför gruppen för att bedriva vinstdrivande kriminell verksamhet. Medlemskapet stärker personens kriminella cv och blir en garant för att medlemmen är trovärdig, vilket ger tillträde till nya brottsuppbygg och fördelar även utanför brottsligheten.

Exempel på icke-namn-givna grupper är vissa stadsdels- och förortsbaserade grupper, som baseras på att de bor i samma bostadsområde, samt vissa familje- och släktbaserade nätverk.

Externdefinierade grupper är grupper som inte själva beskriver sin grupptillhörighet utan i stället tilldelas namn av polisen eller av medierna. Till denna kategori kan exempelvis räknas de förorts- och stadsdelsbaserade grupper som har tilldelats namn utifrån samt vissa familje- och släktbaserade nätverk. Projektbaserade konstellationer är projektgrupper som sätts ihop för att bedriva en vinstdrivande kriminell verksamhet, exempelvis narkotikasmuggling, storskaliga stölder eller omfattande bedrägerier. Alla personer som ingår i projektbaserade konstellationer är inte yrkeskriminella. Åtskilliga personer är bara behjälpliga då och då.

Under ytan är grupperna många gånger inte så homogena och lojalitetsbundna som de ofta vill framställa sig. Det förekommer både hot och våld inom kriminella grupper och nätverk. Flera av grupperna styrs med våld och är mycket våldsbenägna. Straff kan utdelas mot de egna i form av skjutningar, misshandel, rån och bötningar.

Det är inte ovanligt att medlemmarna i de självdefinierade grupperna är självcentrerade och har sin egen agenda. Dessutom förekommer missbruk av både narkotika och alkohol. För att hålla ihop grupperna tillämpas hierarkier och kollektiva regler. Överträdelser bestraffas och kan till och med leda till uteslutning och i värsta fall dödligt våld.

Förorts- och stadsdelsbaserade grupper byggs upp kring några tongivande aktörer. Regler och bestraffningsprinciper är sällan nedtecknade utan formuleras godtyckligt av ledarna från fall till fall. Karaktäristiskt för många av dessa individer är, enligt flera intervjupersoner, att de snabbt vill ha status och respekt samt är lättkränkta. I de förortsbundna grupperna är det mycket vanligt med inbördes konflikter och maktkamp. Konsekvensen blir att många av de förorts- och stadsdelsbaserade kriminella känner att de måste beväpna sig för att kunna försvara sig mot andra kriminella. Tillgång till skjutvapen en viktig statusmarkör för personer inom de förorts- och stadsdelsbaserade grupperna.

I medier beskrivs ofta gängkrig som en strid om marknadsandelar, ett från det legala affärslivet lånat begrepp. Det är emellertid mycket ovanligt med gängkrig om marknadsandelar. De skjutningar som sker bedöms till stor del handla om individrelaterade konflikter som uppstår till följd av upplevda kränkningar och oförrätter. Enbart ett fåtal fall kopplas till revirstrider. De kriminella familje- och släktbaserade nätverken av att de har lätt för att ta till grovt våld.

Några av gruppernas kärnor är genomsyrade av traditionella normer som innebär att uppfattade oförrätter och kränkningar måste besvaras för att gruppen ska upprätthålla sin heder och respekt. Konsekvensen blir att även mycket triviala konflikter kan resultera i allvarligt våld och användning av skjutvapen. Det förekommer också mycket internt våld.

Lojaliteten inom grupperna är många gånger illusorisk. Även om de som tillhör samma sammanslutning kan backa upp varandra när det gäller, är det mycket vanligt att personer i den kriminella miljön är självcentrerade och sätter sig själva i främsta rummet. Det är också ett av skälen till mobiliteten mellan olika grupper och nätverk.

Kriminalvårdare – hur upplever de sitt arbete idag

En intervju med Ida Wågevik – fackligt aktiv i SEKO

Först lite om dig – du har jobbat i kriminalvården och jobbar nu fackligt – kan du berätta om det?

Jag började 2003 som kriminalvårdare på kvinnoanstalten Hinseberg. Jag upptäckte snabbt att det var ett mycket intressant arbete. Det var spännande att höra om de olika intagnas livsöden. Många hade ett mycket normalt liv innan det plötsligt hände det som ledde till brott och intagning i fängelse. Det verkade möjligt för de flesta att bli rehabiliterade. De fanns många chanser för dem att ändra sina liv. Detta att det finns så många möjligheter blev en stark drivkraft för mig och är så för många kriminalvårdare. Men det fanns också många utmaningar. Jag upplevde att många intagna intrigerade, något som kanske utmärker kvinnliga intagna till skillnad mot manliga.

Jag hade tidigt engagerat mig fackligt och 2007 blev jag facklig förtroendevald på heltid, placerad på Kriminalvårdens fackexpedition i Örebro. Jag ansvarar för ett fackligt område som omfattar häktet Karlstad, häktet Örebro, anstalten Karlskoga, anstalten Kumla, anstalten Hinseberg, anstalten Tillberga, häktet Uppsala och anstalten Salberga samt en handfull medlemmar på Frivården i regionen.

Jag är nyfiken på hur kriminalvårdare idag ser på sitt jobb?

Några saker som du kan säga mer allmänt?

De flesta tycker att arbetet är bra, roligt, intressant. Man vill verkligen jobba mot **Bättre Ut**, men de finns också de som har ett stort engagemang för säkerhet. Över lag är man entusiastisk och professionell upplever jag

Mer precist – vad är dina kamrater mest positiva över just nu?

Kollegorna! I häkte och anstalt jobbar man tight. Man lär känna varandra väl. Det blir ofta en mycket god sammanhållning. Dessutom har man förstås ett intressant uppdrag. Men det finns förstås också de som bara vill jobba på, som är mindre intresserade av de intagnas framtid.

Och vad tycker de måste bli bättre?

Ofta är det arbetstid och lön som man tar upp med facket. Och många gånger ledarskapet. Man saknar en närvarande chef. Cheferna arbetar på vissa ställen långt från vårdarna. Personalen upplever att cheferna inte alltid vet vad vårdarna kan. De är på möten, på uppdrag, på resa till huvudkontoret. Men bilden av ledarskapet varierar också. På en liten anstalt är det färre steg mellan chef och vårdare.

Kontaktmannaskapet infördes för många år sedan – hur ser du på det idag?

Numera känner vårdarna till sina intagna mycket bättre än förr. Det är bra för den intagne. Det ger bättre kontinuitet, ger Bättre Ut. Kontaktmannen har ett helhetsgrepp som är bra. Men kontaktmannarollen är mer stressad än förr. Det blir ofta svårt att hinna med verkställighetsplaneringen då det är mycket andra arbetsuppgifter som också måste hinnas med, t ex. Det blir stress. Men i det stora hela upplevs kontaktmannaskapet mycket positivt.

Säkerhet att kommit för att stanna inom kriminalvården – vad har det betytt för kriminalvårdarna?

Det är olika. Idag kan arbetet kännas mera instängt. Det kan bli en fara: de intagna blir mer desperata. Å andra sidan: Det känns tryggare genom att Kriminalvården har satsat på utbildning i säkerhet. Vårdarna upplever att de har lättare för att försvara sig och de kan hantera konflikter bättre.

Många anstalter har delat upp vårdarbetet i kontaktmannaskap och säkerhetsarbete. De som arbetar som kontaktmän kan i vissa fall då glömma viktiga moment i säkerhetsarbetet. Omvänt kan de som enbart arbetar med säkerhet glömma att se de intagna ur ett humanistiskt perspektiv. Det bästa tycker jag är om alla har samma perspektiv och ambitionsnivå.

Vad tror du – har klimatet mellan personal och intagna ändrats under senare år. Om till det sämre – hur kan det förbättras?

Idag är det fler intagna med en psykisk sjukdomsbild. Fler är aggressiva och utåtagerande. Samtidigt har Kriminalvården satsat

mycket på personalutbildning. Avdelningar med fler intagna med psykiska besvär är personaltätare och har tätare kontakt med psykiatriläkare.

Om jag tittar ut över arbetsplatserna i Sverige idag så får jag intrycket att fackets roll har försvagats – stämmer det och vad betyder det för medlemmarna?

Mer arbete har under åren lagts på personalen. De har fått det jobbigare. Vi i facket kämpar hårt för att få bort ensamarbetet. Fackets roll har försvagats men ibland lyckas vi väl. Kontakten med cheferna ser mycket olika ut. Det är mycket personbundet om samverkan fungerar eller inte. Jag upplever att en del chefer inte anser att det är prioriterat att arbeta med facket.

Jag jobbar regionalt men ibland upplever jag att chefer på central nivå är fokuserade på ekonomi och inte ser att verksamheten kräver flera perspektiv.

Slutligen – varför tycker du att det är fint att vara kriminalvårdare? Vad kan du och dina kamrater känna särskild stolthet över?

Flera känner stolthet över att man kan påverka. De känner skillnad när de möter fd intagna på stan som berättar att de har klarat sig bra. Andra känner stolthet att de är med och skyddar samhället från farliga människor.

Tack!

Och lycka till i din fackliga roll!

Bäste läsare av Tidskrift för Kriminalvård!

Alla som är engagerade i arbetet med tidskriften arbetar ideellt.

Vi behöver dig som betalande prenumerant!

Gå till formuläret på hemsidan och anmäl dig.

Dags att förnya din prenumeration?

Enbart prenumeration på tidskriften kostar 200 kronor per år

Medlemskap för privatpersoner i Svenska Fångvårdssällskapet

inklusive tidskriften kostar endast 150 kronor

Plusgirokonto 29 80 60 - 5

Skriv namn och adress tydligt på avin

eller i meddelandefältet på internet.

Fyll gärna i din e-postadress

och anmäl adressändringar på hemsidan.

www.tfkriminalvard.org/prenumeration/

www.tfkriminalvard.org

